

Sanctiebeleid op school met het 4-lademodel: rechtvaardig en zorgzaam

DOOR MONIQUE D'AES

Het 4-lademodel is een leidraad voor scholen om leerlingen bij overtredingen niet enkel te bestraffen, maar ook daadwerkelijk te helpen om die misstap in de toekomst te vermijden. Overtredingen worden ingedeeld volgens 'gewicht' en bij elke categorie hoort een bepaald type van aanpak die het meest geschikt is om leerlingen het gewenste gedrag aan te leren. Het 4-lademodel is een structuur om personeelsleden op school te trainen in een houding van warme kordaatheid.

B

Bij de inschrijving in de school vragen Joran en zijn moeder of hij elke dag 12 minuten te laat mag komen. Joran woont ver van de school en heeft maar 1 trein per uur. Met een vroegere trein zou hij erg vroeg moeten opstaan en zou

hij als eerste aan de schoolpoort staan: drie kwartier voor de start van de lessen. In het 4-lademodel toont de school zich verheugd over het feit dat Joran gemotiveerd is om naar een school te komen die zo veraf ligt, maar ze staat het dagelijks te laat komen niet toe. De school zorgt ervoor dat Joran zo vroeg in de ochtend een plek krijgt waar hij rustig zijn schoolwerk kan maken. Ze prijst hem uitdrukkelijk voor zijn moed en volharding. Die houding spoort met de algemene strategie van een combinatie van heldere regels met het belonen van inspanningen.

WARME KORDAATHEID ALS ALTERNATIEF

Het doel van een sanctiebeleid met het 4-lademodel is om leerlingen met 'warme kordaatheid' te tonen hoe ze de beste kansen hebben op een goede schoolloopbaan. 'Warme kordaatheid' verwijst naar een specifieke pedagogische houding ten aanzien van jongeren: de volwassene stelt heldere grenzen, niet vanuit een machtspositie, niet vanuit rancune of boosheid, maar wel aanklappend vanuit bezorgdheid om het welzijn van de jongere. Daarbij zijn de volwassenen in de omgeving van de jongere solidair in hun niet-aflatende inspanningen om de jongere te begeleiden. Die houding is een alternatief voor de autoritaire aanpak waarbij jongeren met behulp van straffen gedisciplineerd moeten worden. Ze is eveneens een alternatief voor een *laissez faire* en de optimistische veronderstelling dat jongeren uiteindelijk vanzelf op hun pootjes zullen vallen.

WARME KORDAATHEID IS NIET ALTIJD EVIDENT

Hoewel veel volwassenen met een opvoedende functie warme kordaatheid als een ideale houding zien, is die niet altijd gemakkelijk in praktijk te brengen. Zeker in complexe situaties spelen veel factoren mee die de houding ten aanzien van overtredingen beïnvloeden: werkdruk, 'moeilijke jongeren', 'moeilijke collega's', plotse veranderingen die

aanpassingen eisen, persoonlijke omstandigheden ... Soms bepalen emoties onze aanpak mee. Ook het moment van de dag en toevallige omstandigheden kunnen een rol spelen.

Discussies over goed en fout en het pedagogisch gelijk zijn schering en inslag in scholen, internaten en gemeenschapsinstellingen. Men verwijt elkaar en soms ook zichzelf om dan weer te hard, dan weer te soft te zijn. Men wil graag transparantie en rechtvaardigheid in het beleid, maar men gruwet van bureaucratie. Men wil in zijn persoonlijke aanpak van leerlingen warm en meedogend zijn, maar men heeft ook nood aan een leidraad zodat de verschillen tussen de personeelsleden niet te groot zijn. Om aan die behoeften tegelijkertijd te voldoen, maakt het 4-lademodel een onderscheid tussen 'signalen' en 'maatregelen'.

SIGNALEN GEVEN BIJ OVERTREDINGEN

Om tegemoet te komen aan de behoefte aan heldere en eenduidige grenzen - de basis om 'kordaat' te kunnen zijn - is het noodzakelijk dat iedereen gelijk is voor de wet. Zowel leerlingen als hun ouders en personeelsleden van de school verlangen voorspelbaarheid en rechtvaardigheid. In het 4-lademodel wordt er daarom veel belang gehecht aan niet mis te verstane 'signalen' bij overtredingen. Een signaal wijst de leerling (en gemeenschap) op de regels en afspraken.

Een straf is altijd een signaal, maar niet elk signaal hoeft een straf te zijn. Voorbeelden van signalen zijn: een gebaar, een opmerking, een waarschuwing, een straftaak, nablijven, strafstudie, een middagpasje inleveren, op gesprek bij de directeur moeten komen, een volgkaart, een dag uitsluiting op school, een begeleidingstraject ... Afhankelijk van de ernst van de overtreding moeten signalen in omvang beperkt zijn (d.w.z. enkel zichtbaar voor de leerling en eventueel klasgenoten) of daarentegen expliciet zichtbaar zijn voor de hele gemeenschap.

Systematisch de aandacht vestigen op overtredingen - en uiteraard ook op gewenst gedrag - is een vorm van preventie. Dat is een basisprincipe van het 4-la- ▲

Monique D'aes is van opleiding leerkracht secundair onderwijs. Ze gaf 20 jaar les in ASO, TSO en BSO en werkte daarna 20 jaar voor de dienst Nascholing van het GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. Ze ontwikkelde het 4-lademodel in 2002, publiceerde er artikels over en schreef het cahier *Gewenst gedrag en sanctiebeleid op school. Een 4 lademodel* (2016, Politeia). Ze geeft nascholingen over de implementatie van het 4-lademodel aan teams van pedagogische instellingen. Contact: moni.daes@gmail.com.

Shutterstock

demodel. Leerlingen krijgen de cruciale boodschap: hier gaat het er consequent maar rechtvaardig aan toe. Signalen - inclusief straffen - zijn noodzakelijk om aan leerlingen, ouders en personeelsleden te tonen dat het beleid van de school consequent is. Dat zorgt voor een basisklimaat van rust en orde.

WAAROM STRAF ALS SIGNAAL MILD MOET ZIJN

Straffen zijn zelden voldoende om het gewenste gedrag aan te leren, wat toch het hoofddoel van elk sanctiebeleid zou moeten zijn. Bovendien zal men, als men voorspelbaar wil zijn en niet het eigen beleid wil ondergraven door voortdurend uitzonderingen toe te staan, ook leerlingen moeten straffen die wellicht het slachtoffer zijn van omstandigheden. Daarom is het noodzakelijk dat straffen mild zijn. Het doel van straffen is niet 'pijn te doen'. Het doel van straffen is om te wijzen op het gewicht van een overtreding.

Het 4-lademodel biedt een kader om afstand te doen van de opvatting dat straffen pijnlijk moeten zijn als boetedoening voor een uitstaande schuld. Alle betrokken volwassenen kunnen elkaar daaraan op een professionele manier herinneren.

VERSCHILLENDE SOORTEN MAATREGELLEN

Het is nodig om de leerling actief te ondersteunen bij het trainen van vaardigheden die hij nog niet beheerst. Dat kan met behulp van maatregelen. Maatregelen zijn op maat van de leerling, rekening houdend met de omstandigheden. **Maatregelen zijn de inhoudelijke invulling van de signalen.**

Enkele voorbeelden van maatregelen:

- Een straftaak waarbij een verzuim hersteld wordt.

- Tijdens het nablijven bindende afspraken maken over een gedragsverandering.
- Een strafstudie met een zinvolle opdracht waardoor het tekort van de overtreding wordt ingehaald.
- Een middagpasje inleveren om tijdens de lunchpauze een gesprek te voeren met de leerlingenbegeleider.
- Tijdens een gesprek met de directeur geconfronteerd worden met de ernstige gevolgen van een impulsieve handeling.
- Een positieve volgkaart om heel concreet die werkpunten aan te pakken die de leerkracht of klassenraad prioritair vindt.
- Een dag uitsluiting op school om onder begeleiding van een CLB-medewerker te zoeken naar een oplossing voor een probleem waar de gemeenschap schade van heeft ondervonden.
- Een begeleidingstraject bij een externe hulpverleningsorganisatie over cyberpesten, agressiebeheersing, spijbelen ...

Uitgekiende maatregelen op maat zorgen ervoor dat er warmte wordt toegevoegd aan de kordaatheid van de signalen. Zeker als de leerling een slachtoffer is van de omstandigheden - en dat is vaak het geval - wordt daardoor het evenwicht hersteld tussen de noden van de gemeenschap en de noden van het individu.

Bij personeelsleden treedt soms handelingsverlegenheid op als ze geconfronteerd worden met overtredingen. Wat als de schoolregel niet heel duidelijk is? Of niet door alle collega's consequent opgevolgd wordt? Wat als de leerling ook andere feiten op zijn kerfstok heeft: tellen we dan alles bij elkaar op? Wat als de leerling niet schijnt te leren uit de aanpak die we

Frequent voorkomend storend gedrag is een van de zwaarste doobers voor leraren.

gebruiken? Wat als de leerling weigert de opgelegde straf uit te voeren en zijn ouders hem daarin steunen? Wat als je als leerlingenbegeleider of CLB-medewerker vindt dat een leerkracht de overtreding van de leerling heeft 'uitgelokt' of er fout op gereageerd heeft? Wat als we zelf niet geloven in de juistheid of de noodzaak of de haalbaarheid van een schoolregel? Wat met de verschillen in opvattingen tussen personeelsleden?

HET 4-LADEMODEL GEEFT STRUCTUUR VOOR EEN KORDATE AANPAK

Als een school wil starten met het 4-lademodel, stelt het schoolteam, bijvoorbeeld tijdens een pedagogische studiedag of algemene personeelsvergadering, een inventaris op van mogelijke overtredingen. Die ordenen ze in 4 categorieën volgens hun 'gewicht'. Het gewicht van een overtreding wordt bepaald door de mate van impact op de gemeenschap op korte en op lange termijn. De visuele ondersteuning van de categorieën voor leerlingen en ouders gebeurt met behulp van een poster die ophangt in de klaslokalen en de gemeenschappelijke ruimtes. Het gebruik van kleuren maakt de verwijzing ernaar gemakkelijker.

ZWAAR - 1 keer Bijvoorbeeld: • vechten • racisme, seksisme • vandalisme • alcohol / drugs	ZWAAR - 2 keer of meer Bijvoorbeeld: • (cyber)pestgedrag • bedreigingen • smijbelen • weigeren sancties uit te voeren
STOREND - beperkt Bijvoorbeeld: • te laat • hoofddekse • eten in de klas • rommel achterlaten	STOREND - frequent Bijvoorbeeld: • materiaal niet meebrengen • taken te laat inleveren • de les storen • niet meewerken

Voorbeeld van een poster met 4 categorieën van overtredingen

De horizontale lijn maakt onderscheid tussen overtredingen op basis van de ernst. Boven de lijn van de ernst komen de zware feiten, volgens het criterium 'met een onmiddellijke en grote impact op (een groot deel van) de gemeenschap', bijvoorbeeld een valse bommelding of een zware vechtpartij. Overtredingen onder de lijn van de ernst noemen we 'storend': de onmiddellijke impact is kleiner (bv. uitzonderlijk te laat komen).

Het tweede criterium om overtredingen in te delen is de frequentie van identieke overtredingen door dezelfde leerling. Zware feiten die zich herhalen, zijn vanzelfsprekend erg problematisch. Maar ook louter storend gedrag dat lang aanhoudt, kan op termijn een grote impact hebben, bijvoorbeeld op een klasgroep of op leerkrachten, en uiteindelijk ook op de toekomst van de leerling. Zo zal een hardnekkige telaarntkomeer moeilijk een stageplaats kunnen behouden.

5 tips voor scholen die overwegen om met het 4-lademodel te starten

1. Presenteer een concreet probleem aan het schoolteam met behulp van cijfermateriaal (bv. in grafieken) gebaseerd op concrete registraties. Bijvoorbeeld: het aantal telaarntkomeers, het aantal strafstudies, het aantal afwezigheden bij extra muros uitstappen ...
2. Richt een algemene personeelsvergadering in met voldoende tijd om de personeelsleden individueel en in kleine groepjes te laten reflecteren over het onderscheid tussen 'zwaar' en 'storend', 'sporadisch' en 'frequent'.
3. Vraag vrijwilligers om zich gedurende korte periodes in kleine werkgroepjes te buigen over specifieke problemen. Bijvoorbeeld: leefregels voor leerlingen, vademecum voor leraren ...
4. Brainstorm over manieren waarop goede praktijken van personeelsleden gedeeld kunnen worden. Bijvoorbeeld: klassenraden, vakwerkgroepen, kast met 4 lades, gastenboek, elektronisch ladesysteem ...
5. Moedig alle initiatieven aan die solidariteit tot doel hebben. Bijvoorbeeld: lesobservatie met complimentenlijst, crisishulp aan collega's, buddy's, maandelijkse actiepunten ...

Frequent voorkomend storend gedrag (zie blauw vak op de poster) is een van de zwaarste doobbers voor leraren en ondersteunend personeel. Gedragingen die onder de lijn van de ernst liggen, kunnen dus wel degelijk heel erg zijn voor diverse betrokkenen en moeten absoluut ernstig genomen worden. Toch mogen emoties geen basis zijn om de objectieve ernst van overtredingen te beoordelen.

SOLIDARITEIT MET HET TEAM ÉN RESPECT VOOR INDIVIDUELE VERSCHILLEN

Elk team (bv. school, internaat, gemeenschapsinstelling) vult de categorieën zelf in. Het is noodzakelijk om bij het begin van het schooljaar tot consensus te komen over het gewicht van overtredingen zodat die door alle personeelsleden consequent boven OF onder de lijn van de zware feiten worden geplaatst - en dus niet afhankelijk van de leerling kunnen fluctueren.

Personeelsleden verbinden zich ertoe om alle afspraken op schoolniveau consequent op te volgen, ook degene waarmee ze het persoonlijk niet eens zijn. Schoolregels zijn een 'pakket', zowel voor leerlingen als voor ouders als voor personeelsleden. Daaruit mogen geen individuele keuzes gemaakt worden.

Toch is het even belangrijk dat leraren in hun klassituatie eigen regels mogen opstellen zo lang die niet in tegenspraak zijn met de schoolregels. Verschillen tussen leraren vormen in dit model geen probleem. Integendeel: diversiteit in het team is zowel voor leerlingen als voor collega's een rijkdom en schept onnoemelijk veel kansen om van elkaar te leren. En dát precies is een van de kernpunten van het 4-lademodel.

SIGNALEN GEVEN VOLGENS 4 CATEGORIEËN

Het soort signalen dat men geeft, is nauw verbonden met de categorie waartoe de overtreding behoort:

- Zware feiten (geel en rood) vereisen een signaal dat duidelijk zichtbaar is voor de gemeenschap. Die verwacht een straf (bv. tijdelijke uitsluiting op school) als er een overtreding met een onmiddellijke en grote impact is gebeurd. Het is vooral de helderheid van het signaal die voor de gemeenschap van belang is, niet of de straf zware pijn veroorzaakt bij de leerling.
- Storende gedragingen die sporadisch voorkomen (groen), worden in het 4-lademodel gekoppeld aan lichte signalen, bij voorkeur slechts zichtbaar voor de overtreder in kwestie. Bijvoorbeeld, een waarschuwend gebaar om een hoofddekse af te zetten of een kauwgom weg te gooien.

Bij storende overtredingen die sporadisch gebeuren, horen geen straffen en ook geen maatregelen.

- Op het moment dat bij storende gedragingen de grens tussen 'sporadisch' en 'frequent' overschreden wordt (blauw), is een helder signaal nodig om de leerling en de klasgroep te tonen dat een vooraf duidelijk gemaakte afspraak overtreden is. Bijvoorbeeld, 3 x te laat = nablijven, 4 x lesmateriaal niet bij zich hebben = extra taak.

IN HET 4-LADEMODEL IS ZORG STRUCTUREEL INGEBOUWD

Individuele personeelsleden die hun hart volgen en leerlingen met problemen persoonlijk ondersteunen, zijn voor veel leerlingen een reddingsboei en kun-

nen een groot verschil maken in hun leven. Toch is er een valkuil verbonden aan een individuele aanpak à la tête du client. Medeleerlingen proberen een patroon te ontdekken in wie waarom wanneer recht heeft op persoonlijke ondersteuning. Als ze het gevoel hebben dat je in deze school vooral geluk moet hebben welk personeelslid je weg kruist, dan ontstaat het verhaal dat de school onvoorspelbaar en onrechtvaardig is. Hoe groot ook de inzet van leerlingenbegeleiders en individuele leraren dan kan zijn, dat verandert niets aan de perceptie dat de zorg niet systematisch en structureel voor iedereen geldt.

In het 4-lademodel wordt elk van de 4 categorieën niet alleen verbonden met passende signalen, maar ook met bijpassende 'lades' waarin een rijke keuze zit van maatregelen die men op maat kan gieten van elke leerling die gewenst gedrag moet trainen. **Voor elke overtreding mag en moet enkel uit de bijpassende lade geput worden.** De strategieën in elke lade mogen elkaar tegenspreken omdat ze vanuit diverse situaties ontstaan zijn. Het doel is immers te tonen dat er voor elk probleem meerdere oplossingen mogelijk zijn.

HET DOMEIN VAN LEIDINGGEVENDEN EN MIDDENKADER

De lades die behoren bij zware overtredingen - eenmalig én frequent - zijn de uitsluitende bevoegdheid van de directie en het middenkader. Samen met het CLB en externe welzijnsorganisaties verlenen zij gespecialiseerde zorg aan jongeren die zwaar over de schreef gaan. De tijd die ter beschikking komt door de signalen (bijvoorbeeld tijdelijke uitsluitingen) wordt ingevuld met diepgaande gesprekken, reflectieoefeningen, bewustmakingsprocessen, herstelconferenties, trainingen in agressiebeheersing, alternatieve arbeid in een zorgboerderij, korte en lange time-outs bij gespecialiseerde instanties ... Vanzelfsprekend kunnen sommige personeelsleden belangrijke informatie aanbrengen en zijn ze ook geïnteresseerd in de behandeling, maar die behoort niet tot hun opdracht.

HET DOMEIN VAN LEERKRACHTEN EN ONDERSTEUNEND PERSONEEL

De lades die horen bij storende overtredingen zijn het domein van de leerkrachten in de klas en van het ondersteunend personeel in gemeenschappelijke ruimtes. Het gaat zowel om schoolregels als om klasregels. Bij de categorie van storende overtredingen die sporadisch gebeuren, horen geen straffen en ook geen maatregelen. Het lichte signaal aan de leerling dat de overtreding opgemerkt is, moet volstaan om herhaling in de toekomst te vermijden.

De categorie van frequent voorkomende storende gedragingen is verbonden aan de lade die het rijkst gevuld moet worden met voorbeelden van goede praktijk. In het 4-lademodel nemen leraren zelf

de verantwoordelijkheid over wat er in hun klas gebeurt en schuiven ze enkel zware overtredingen door naar een hoger echelon. Ze worden door leidinggevenden en middenkader niet aan hun lot overgelaten, maar sterk aangemoedigd om voortdurend onderling goede praktijken uit te wisselen en elkaar te ondersteunen. In deze lade is het belonen van gewenst gedrag minstens even belangrijk als het aanpakken van overtredingen.

ONDERSCHIED TUSSEN GEDRAG EN PERSOON

In het 4-lademodel wordt het onderscheid gehuldigd tussen het gedrag en de persoon. Bovendien kunnen enkel identieke overtredingen bij elkaar opgeteld worden. Overtredingen uit verschillende categorieën mogen niet samengevoegd worden tot een zwaardere strafmaat. Elke overtreding wordt aangepakt met signalen en maatregelen die eigen zijn aan de categorie en de bijbehorende lade. Het is mogelijk dat een leerling op een bepaald moment in verschillende procedures tegelijk zit.

KANSEN VOOR CLB-MEDEWERKERS EN LEERLINGBEGELEIDERS

- Een instelling die werkt met het 4-lademodel engageert zich ertoe om systematisch objectief en met veel zorg om te gaan met gedragsproblemen van jongeren. Dat biedt CLB-medewerkers de garantie dat ze tijdig betrokken zullen worden bij ernstige problemen die eventueel kunnen leiden tot een definitieve uitsluiting. Die maatregel kan in dit systeem immers enkel toegekend worden aan leerlingen die zeer zware misstappen hebben begaan. En dan nog enkel als geen enkele andere maatregel een mogelijke optie is. Het is strijdig met het model dat leerlingen definitief uit een school verwijderd worden omwille van een opeenstapeling van lichtere feiten. Ook een 'contract' waarin eisen op verschillende niveaus met elkaar gecombineerd worden, of waarin een intense begeleiding ontbreekt om het gewenste gedrag te leren, is niet verzoenbaar met het 4-lademodel.
- Hoewel storende overtredingen in principe behoren tot de bevoegdheid van leraren opdat leidinggevend en middenkader de handen vrij zouden hebben om zich te bekommeren om zware problemen, kan het gebeuren dat lichte maar frequent voorkomende overtredingen gelinkt zijn aan complexe problematieken. Als leerlingenbegeleiders en CLB-medewerkers op die momenten hun expertise ter beschikking willen stellen aan klassenraden, is dat vanzelfsprekend een onschatbare bijdrage aan de professionalisering van leraren.

- Ook in de 'Databank van gelukke strategieën' kunnen leerlingbegeleiders en CLB-medewerkers een belangrijke rol spelen. Vanuit hun typische invalshoek kunnen ze strategieën die in het verleden goed gewerkt hebben, in de verf zetten. Zij hebben een belangrijke stem omdat hun expertise erkend wordt als een meerwaarde op het moment dat het functioneren van een leerling een bedreiging vormt voor zijn aanvaarding door personeelsleden en leerlingen.
- CLB-medewerkers en leerlingbegeleiders zijn meer dan de traditionele 'advocaat van de leerling'. Ze functioneren immers in een systeem dat door alle participanten aanvaard wordt en waarin wie leerlingen begeleidt niet diametraal staat tegenover een 'boeman' die de straffen uitdeelt. Door de heldere toewijzing van taken - het geven van signalen of het ontwikkelen van passende maatregelen - kunnen alle personeelsleden professioneel en zonder rancune de overtreding aan dezelfde categorie toewijzen. Het beleid wordt gedragen door de hele gemeenschap.
- De expertise van interne leerlingbegeleiders en CLB-medewerkers maakt hen bij uitstek geschikt om individuele leraren bij te staan die er vrijwillig voor gekozen hebben om zich extra in te zetten voor leerlingen. Zoals leraren die bereid zijn om zich op te stellen als vertrouwenspersonen (buddy's) van leerlingen met ernstige gedragsproblemen.
- De taakverdelingen in het 4-lademodel leiden tot een grotere empathie van de verschillende partijen voor elkaar. Het gevolg is meer voldoening in het werk van de personeelsleden en een betere zorg voor leerlingen. Ook CLB-medewerkers ondervinden voordeel bij de grotere verbondenheid en het daaruit voortvloeiende constructieve schoolklimaat. 🍫

Is het 4-lademodel iets voor jouw school? 5 indicatoren

1. Een toenemend aantal overtredingen waartegen geen kruid gewassen lijkt te zijn.
2. Onverzoenbare standpunten binnen het schoolteam over 'de juiste' aanpak van gedragsproblemen van leerlingen.
3. Geen eenduidige en consequente opvolging van de leefregels door de personeelsleden.
4. Emoties van personeelsleden beïnvloeden beslissingen over de strafmaat en aanpak van overtredingen zodat een perceptie ontstaat van subjectiviteit en onvoorspelbaarheid.
5. Te weinig beloningen voor gewenst gedrag en te weinig aandacht voor 'brave' leerlingen.

Ik mis
de 5e lade
de bovenste
schuif,
die met
chocolade

Liese Leunens

werkt sinds september 2013 bij Onderwijskiezer en schrijft ook *glimlachjes-in-versvorm*. Volg Liese op Instagram via @poeziejegraag.